

Pučko školstvo u Sokolovcu do kraja Prvoga svjetskog rata

KSENIJA KRUŠELJ

Pučka škola u Sokolovcu koja danas djeluje kao Osnovna škola Sokolovac osnovana je 1896. godine. U ovom radu opisan je početak njezina nastanka, izneseni su podatci o učiteljima, učenicima, bolestima i životu u razdoblju do kraja Prvoga svjetskog rata. Uvodno su navedeni i podatci iz povijesti mjesta kako bi događaji vezani uz školstvo dobili kontekst. Navedena je i kronologija pravnih akata važećih u vrijeme osnutka i djelovanja škola u Sokolovcu.

Cljučne riječi: Sokolovac, Vojna krajina, pučko školstvo, školski zakoni, učitelji, učenici

1. Uvod

Mjesto Sokolovac ranije se zvalo Kukavica, a nastalo je u vrijeme Vojne krajine.¹ Podravina se u to vrijeme nalazila u

sastavu Đurđevačke pukovnije (osnovane krajem 17. stoljeća). Glavno sjedište bilo je u Đurđevcu, no osnivanjem Bjelovara zapovjedni stožer seli se u taj grad. Đurđevačka je pukovnija imala kumpanije ili satnije u Peterancu (do 1829. godine središte je bilo u Drnju), Novigradu, Virju, Đurđevcu i Sokolovcu. Ta je pukovnija s pripadajućim satnijama ukinuta 1871. godine i pripojena civilnom dijelu Hrvatske pod vlašću hrvatskoga bana i Sabora. Gradnja pruge 1870. godine, koja je povezivala Mađarsku sa Zagrebom odnosno Rijekom, imala je za razvoj Sokolovca posebno značenje. Kako je ovaj kraj bio bogat ugljenom i šumama, započela je njihova značajna eksploatacija za potrebe željeznice.

Do otvaranja prve školske zgrade došlo je u Sokolovcu tek 1896. godine, kada je počela s radom jednorazredna niža pučka škola. U vrijeme Vojne krajine dio dječaka pohađao je školu u Peterancu jer je tamo bila smještena kumpanija. Kasnije su uče-

¹ Uz naziv Vojna krajina u hrvatskoj se literaturi koriste i nazivi Vojna granica i Krajina. Vojna je krajina bila vojna sigurnosna zona u sastavu Habsburške Monarhije na granici s Osmanskim carstvom. Ona je teritorijalno i upravno bila izdvojena iz Banske Hrvatske, koja je bila pod civilnim ustrojem. Hrvatsko-slavonska vojna krajina bila je najstariji dio cjelokupne Vojne krajine. Nastala je u 16. stoljeću, a kasnije se razvija kao zaseban vojni obrambeni teritorij. U 18. stoljeću krajišnici su pretvoreni u profesionalnu vojsku. Organizirana su četiri glavna krajiška područja: Varaždinski generalat, koji se sastojao od Križevačke i Đurđevačke pukovnije, Slavonski generalat, Banska krajina i Karlovački generalat. Na području cijele Vojne krajine vrijedili su posebni zakoni sve do njezina razvojačenja 1873. i ponovnog sjedinjenja s civilnom Hrvatskom 1881. godine. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65199> (pristupljeno 20. 7. 2023.); PETRIĆ, Hrvoje: *Nastanak i ukidanje Đurđevačke pukovnije i Varaždinskog generalata* <https://povijest.net/nastanak-i-ukidanje-durdevacke-pukovnije-i-varazdinskog-generalata/> (pristupljeno 1. 7. 2023.).

nici polazili školu u Velikoj Mučnoj, gdje je ona osnovana još 1830. godine. U ovom radu bavit ćemo se podatcima iz Školske spomenice koja se počela voditi od 1900. godine.²

2. Školski zakoni

Proći će punih stotinu godina od uvođenja jedinstvene uredbe pod nazivom »Allgemeine Schulordnung« za pučke škole do donošenja prvog hrvatskog autonomnog školskog zakona. *Zakon ob ustroju pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*³ stupio je na snagu 14. listopada 1874. Prema

2 KRUŠELJ, Ksenija: Razvoj pučkoga školstva u Koprivničkoj Podravini do 1918. (magistarski rad) 2012., PETRIĆ, Hrvoje: *Prilozi za povijest školstva u Peterancu 1765. – 1918.* // Podravski zbornik 26/28 (ur. Dražen Ercečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2000., 92.

3 Sklapanjem Hrvatsko-ugarske nagodbe (1868.), a dolaskom na vlast bana Ivana Mažuranića (1873. – 1880.) stekli su se uvjeti za donošenje prvoga hrvatskoga školskog zakona. Mažuranić je zadužio predstojnika odjela za bogoštovlje i nastavu Pavla Muhića i njegovog savjetnika Janka Jurkovića za izradu nacrt novog ustroja školstva. Nacrt je razmatran na konferenciji u travnju 1874., kojom je Mažuranić osobno predsjedao. Dogovorena je zakonska osnova koja je 5. kolovoza 1874. dobila odobrenje cara Franje Josipa I. Predana je na saborsku raspravu 27. kolovoza 1874. Parlamentarna je rasprava bila vrlo burna, no Sabor je prihvatio nacrt zakona. Zakon je 14. listopada 1874. dobio carevu potvrdu, a stupio je na snagu 1. listopada 1875. godine. GORETA, Luka: Ban Mažuranić i školska reforma u Drugoj polovici 19. stoljeća // Pleter: Časopis udruge studenata povijesti. Vol. 3. No. 3., 2919. str. 237-238. <https://hrcak.srce.hr/file/318015> (pristupljeno 20. 7. 2023.). »Uz to je vlada izdala posebne odredbe na osnovi toga zakona, a one su bile objavljivane u službenom dodatku školskog časopisa 'Napredak', i to od godine 1875. do konca 1882. Kasnije, godine 1884. te naredbe su objavljene u posebnom izdanju. Od godine 1883. izlazi i 'Službeni glasnik' u kome se objavljuju zakoni, naredbe, odluke, oglasi i dr. iz područja školstva. Prvi autonomni školski zakon od godine 1874. kao i drugi školski zakon od godine 1888. priredio je u posebnom izdanju i Stjepan Hartman godine 1893. pod nazivom 'Školski zakon od 14. listopada 1874. i od 31. listopada 1888. ili školsko pitanje u nas'. U svojoj obilnoj građi za povijest školstva, u svome VI. i VII. sv. (1911. godine) Antun Cuvaj objavio je oba ta zakona s popratnim raspravama koje su se vodile u Saboru pri njihovu donošenju.« RAGUŽ, Mirko: *Zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih škola preparandija za pučko učiteljstvo u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji* // Senjski zbornik 37., 2010., 89.

tom zakonu, svrha je pučkoga školstva religijski i moralni odgoj djece te obrazovanje za građanski život. Također je naglašeno da osim »duševnih« vrlina kod učenika treba razvijati i »tjelesne sile« i kao obavezan predmet uveden je tjelesni. »Pučkoj je školi zadaćom, da djecu religiozno i čudoredno odgaja, duševne i tjelesne sile razvija, te ih u potrebitom za građanski život općem znanju i umijenju podučava.«⁴ Sve opće pučke škole proglašene se četverorazrednim.

Uspostavom općih četverorazrednih škola ukinuta je razlika između trivijalnih i glavnih škola. Više nije bilo bitnih razlika između seoskih i gradskih škola. Na taj je način dana općenitost školstvu i izjednačeni su učenici bez obzira na mjesto pohađanja škola. U općim školama radio je jedan do četiri učitelja. Čim je u školi bilo tri godine zaredom više od osamdeset učenika na jednog učitelja, trebalo je zaposliti još jednog i tako za svakih osamdeset učenika. Svaki je učitelj morao imati svoju učionicu. Mjesta s više od tri tisuće stanovnika obavezno su morala imati pučku školu sa četiri učitelja. Škole koje su se financirale djelomično državnim ili općinskim novcem bile su javne, besplatne i otvorene za svu djecu. U svim javnim školama učitelji su morali biti one vjeroispovijesti koje je bila većina učenika. Učenici su školu mogli polaziti s navršenih šest godina, a obaveznost polazanja škole bila je s navršenom sedmom godinom.

Školski odbor upravljao je školom i obavezno se sastajao svaki mjesec. Stalni članovi odbora bili su načelnik općine, učitelj, župnik, školski patron, a ostali članovi birali su se svake tri godine. Broj promjenjivih članova ovisio je o veličini škole i kretao se od tri do pet članova. Kako je rad u školskom odboru bio besplatan, uvedene su novčane kazne od pet do 40 forinti za neopravdano odbijanje članstva. Članovi školskog odbora mjesec dana prije početka nastave morali su popisati svu djecu s navršenih sedam godina jer su ona bila škol-

4 Zakon ob ustroju pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, članak 2.

ski obveznici. Županijski školski odbor činili su županijski školski nadzornik, po jedan predstavnik vjeroispovijesti (koja na županijskom području ima barem tisuću vjernika), dva pučka učitelja koja se biraju na godišnjim sastancima i šest predstavnika iz županijskog školskog nadzorništva. Županijskih školskih nadzorništava bilo je osam: varaždinsko, zagrebačko, križevačko, riječko, bjelovarsko, požeško, virovitičko i srijemsko.

Putem županijskih školskih nadzornika vlada je imala uvid nad čitavim školskim područjem. Županijski školski nadzornici trebali su barem jedanput obići sve javne i privatne škole i voditi stručno savjetovanje učitelja, izvještavati vladu o stanju u školama, nadzirati školske odbore i predsjedati županijskim učiteljskim sastancima. Prema ovom je zakonu vlada, odnosno njen odjel za bogoštovlje i nastavu, određivala nastavne programe, udžbenike za pučke škole, vršila vrhovni nadzor nad školstvom i rješavala sva stručna pitanja.

Osnovno školstvo postalo je obavezno i roditelji su morali slati djecu u školu. Ukoliko to ne bi radili, općinski školski odbor ih je opomenuo, a ako ni tada ne bi slali djecu u školu, plaćali su kaznu od jedne do deset forinti, koja bi se uplaćivala u blagajnu školske općine. U najdrastičnijim slučajevima država je mogla oduzeti dijete roditeljima i dati mu novog skrbnika.

Nastavni su predmeti u javnim pučkim školama bili: nauk vjere, materinski jezik (čitanje, pisanje, slovnica, vježbe u govoru i pismenom izrazu misli), računstvo, zemljopis, povijest, fizika, prirodopis, krasopis, geometričko oblikoslovlje, pjevanje, gimnastika i praktična uputa u najvažnije struke gospodarstva. Nastavni jezik u pučkim školama bio je hrvatski, osim u školama s mnogo brojnijim srpskim stanovništvom. Glavni uvjet za zapošljavanje učitelja i učiteljica u pučkim školama bila je završena javna preparandija na području Austro-Ugarske Monarhije. Svi učitelji i učiteljice morali su znati hrvatski jezik. Oni su postali javni činovnici te su

bili odgovorni zemaljskoj vladi. Odluku o namještenju i otpuštanju pomoćnih učitelja donosio je županijski školski nadzornik. Zemaljska je vlada na prijedlog školskog odbora odlučivala o zapošljavanju stalnog učitelja na javnim pučkim školama. U školama s više učitelja ravnatelj se birao iz redova učitelja. Zakonom su učiteljice izjednačene u plaći s učiteljima, što je za ono vrijeme bila rijetkost i u Europi.⁵

Nakon što je ban Ladislav Pejačević godine 1883. odstupio, na vlast dolazi ban Karoly Khuen-Hedervary koji će vladati do 1903. godine i sustavno provoditi mađarizaciju. Pripojenjem Vojne krajine⁶ ponovno se postavilo pitanje novog školskog zakona. Protivnicima Školskog zakona iz 1874. godine to je išlo u prilog, a novi je ban želio uvesti štednju u školstvo i ozakoniti svoju politiku mađarizacije.⁷

Godine 31. listopada 1888. donesen je u Banskoj Hrvatskoj drugi školski zakon pod nazivom *Zakon o uredjenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*.⁸ Novi je zakon označio otklon od dotadašnjih liberalnih tendencija i značajno usporio proces se-

5 ŽUPAN, Dinko: *Utjecaji Mažuranićeve reforme školstva na pučko školstvo u Slavoniji (1875-1885)*. // Scrinia slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, II, 1, 2002., 284.

6 »Zakon ob ustroju županija i uredjenju uprave u županijah i kotarah« bio je u saborskoj proceduri usvojen 6. veljače 1886., a njime su spojene dotadašnja Križevačka i Bjelovarska županija u novu Bjelovarsko-križevačku županiju, koja se prostirala na 5168 četvornih kilometara. Nova je županija, koja se zadržala sve do propasti Austro-Ugarske 1918., imala sjedište u Bjelovaru s gradovima Bjelovarom, Križevcima, Koprivnicom i Ivanićem, kao i podžupanijama Križevci i Koprivnica, poreznim općinama Peteranec, Drnje, Sigetec, Hlebine, Gola i Gotalovo te općinama Sokolovac, Novigrad i Virje. Vladinom su uredbom te iste 1886., ali 30. lipnja, županije podijeljene i na kotare. Oni nisu imali samoupravu, nego su isključivo bili upravni organi. U Bjelovarsko-križevačkoj županiji formirani su, između ostalih, kotari Koprivnica, Đurđevac i Križevci.

7 FRANKOVIĆ, D., ur.: *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski-pedagoško-književni zbor, 1958., 172.

8 CUVAJ, Antun: *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Drugo ispravljeno i popunjeno izdanje: Svezak VII. Zagreb: Naklada kr. hrv.-slav.-dalm. Zemaljske vlade, odjel za bogoštovlje i nastavu, 1911., 695.

Sli. 1. Sokolovac, školska zgrada iz 1896. godine (arhiva akademika Dragutina Feletara).

kularizacije školstva. Konfesionalne škole više nisu trebale tražiti pravo javnosti, a učitelji su zajedno s učenicima morali izvršavati sve crkvene pobožnosti. Samostalnost školskih nadzorništva ukinuta je i njihov se rad pretvorio samo u izvještavanje o stanju na terenu. Položaj se učitelja pogoršao. Za glavnog vladinog školskog nadzornika imenovan je Antun Cuvaj (1887.), koji se politički priklonio Khuenu. Radni vijek učitelja produžio se s trideset godina na četrdeset. Ukinuta je klasifikacija učiteljstva i time automatski i njihova primanja. Udanim učiteljicama zabranjuje se rad u školama. Županijske učiteljske skupštine održavale su se svake treće godine, a ne jednom godišnje.

Učitelji su se školovali na Učiteljskim školama (bivše preparandije) koje su trajale četiri godine. Nakon odslušane četvrte godine polagao se ispit zrelosti. Za definitivno (stalno) namještenje bilo je potrebno odraditi dvije godine i položiti stručni ispit. Zakonom je bilo propisano da su se u mjestima gdje ima više od 40 djece sposobne za školu morale osnovati opće pučke

škole. U pučkoj je školi učitelj morao biti one vjere kojoj su pripadali učenici škole, a u konfesionalno mješovitim školama, ako su postojala dva učitelja, jedan je morao biti one vjere kojih je preko 25 posto učenika. Niže pučke škole imale su četiri razreda, od kojih je četvrti razred bio za one učenike koji su prelazili u više pučke škole koje su trajale dvije godine. S navršenom dvanaestom godinom odvajale su se učenice od učenika u posebne prostorije. U nadopuni zakona iz 1898. godine stajalo je da nije dozvoljeno srodstvo učitelja iste škole, kao ni ravnatelja s učiteljem.

Izidor Kršnjavi napustio je Stranku prava i 1884. priključio se Narodnoj stranci. Zbog pristupanja Khuenovoju stranci dio hrvatske javnosti smatrao ga je svojevrsnim izdajnikom, no on se opravdao da je samo na taj način mogao zaštititi Hrvatsku od represivnog režima. Imao je veliki utjecaj na izglasavanje Školskog zakona iz 1888. godine. Već godinu kasnije, 1891., bio je imenovan predstojnikom Odjela za bogoštovlje i nastavu. Na tom je mjestu ostao do 1897. godine. Zalagao se za izgradnju novih pučkih škola, uveo je »slojd« (ručni rad) i školske izlete. Prema prosudbi Dragutina Frankovića, Kršnjavi je kočio svaku inicijativu koja je dolazila iz redova naprednih učitelja.⁹ Godine 1894. održao je sastanak sa školskim nadzornicima na kojem je istaknuo da je zadaća pučke škole da, osim vjeronauka, djecu uči samo čitanju, pisanju i računanju.

Nakon Khuena, u nizu apsolutističkih vladavina prethodnih banova, najveći udarac hrvatskim političkim interesima zadao je Slavko Cuvaj, inače brat Antuna Cuvaja. Banom je postao u siječnju 1912. godine i iste je godine raspustio Sabor i suspendirao Ustav te je na taj način postao povjerenikom (komesarom). Na njegovu nasilnu politiku reagirali su srednjoškolski učenici organizirajući generalni štrajk koji se proširio po cijeloj zemlji. Cuvaj je zbog toga naredio da se zatvore sve škole na mjesec dana. Na njega su izvršena dva neuspješna

⁹ FRANKOVIĆ, D.: Nav. dj., 177.

atentata. Naposljetku je pobjegao u Beč i više se nije vratio na mjesto povjerenika. Za njegova nasljednika 1913. godine dolazi ban Ivan Skerlec, koji je tu dužnost obavljao do 1917. godine.

Početkom Prvoga svjetskoga rata, 1914. godine, započelo je ratno djelovanje škola i obrazovanja. Mnogi su učitelji mobilizirani, nastava je bila neredovita, a mnoge su školske zgrade prenamijenjene u bolnice zbog velikog broja ranjenika. Zbog odlaska očeva u rat, djeca su morala pomagati u svojim domaćinstvima, naročito za vrijeme velikih poljoprivrednih radova, pa je oslabio i dolazak djece na nastavu. Učitelji koji nisu bili mobilizirani, dobili su dodatne zadaće da pomažu u općinskim poslovima, da organiziraju prikupljanje tople odjeće, kupinova lišća za čaj, kao i novčanih priloga za invalide i ratnu siročad.

3. Pučka škola

Kako je u Sokolovcu u drugoj polovici 19. stoljeća većinom živjelo pravoslavno stanovništvo, osnivanjem javne škole učitelji su morali biti one vjeroispovijesti koje je bila i većina učenika. Nastavu vjeronauka držali su pravoslavni vjeroučitelji, mahom iz obližnjeg manastira u Lepavini. I jedan od članova školskog odbora morao je biti pravoslavni svećenik. Neki učitelji bili su, dakako, rimokatolici, kako su službeno nazivani, a brojčani su se odnosi s vremenom mijenjali. Dojam je da banska vlast tu nije provodila neku dugoročnu vjersku ili nacionalnu politiku, već da je puno toga u pojedinom razdoblju ovisilo o materijalnim okolnostima i kadrovskim mogućnostima. Time se uloga politike, pogotovo zbog promjene prvotnog liberalno usmjerenog školskog zakona u korist crkvene kontrole obrazovanja, ipak ne može minorizirati. Školsku spomenicu pučke škole u Sokolovcu započeo je 1900. godine voditi privremeni učitelj i pravoslavni bogoslov Stevan Janjetović. Vrlo je zanimljivo, ali i nacionalno-vjerski obojeno, njegovo cjelovitije opažanje zašto pučke škole dugo nije

bilo i kako je napokon otvorena. U tekstu, koji unatoč tadašnjim jezičnim arhaizmima nije teško čitati, ima i puno detalja vezanih uz način življenja i mentalitet lokalnog stanovništva, uz naglasak na prosvjetnoj ulozi manastira Lepavina:

»Sokolovac je imao kumpaniju, ali nije crkve i za to nije imao ni škole. Postoji centrum i sjedište općine, sijelo državne i imovinske šumarije, središte trgovine i prometa za sva okolna sela, pošta i.t.d. ali bez crkve – zato nije imao škole. Čudnovato. Već smo se priučili, da svako veće selo ima crkvu i školu – a da ova kvo selo nije imalo ni jedno ni drugo upravo rijetkost. To se valjda htjelo i okarakterisati samim prijašnjim imenom samoga sela. Naime starci pripovijedaju da se ovaj naš Sokolovac prije nije zvao Sokolovac, već Kukavica. Srpski narod, došavši u ove krajeve podigao si je bogomolju u Velikoj Mučni, Širokom selu i Velikom Pogancu. Ujedno je podignut u ubavom kraju i manastir Lepavina. Manastir je osobito oživio otkad je propala Marča i bio hrabri branič vjere na ovoj unijatskoj straži. Nije se gledalo na središte vlasti, na veća i uređenija mjesta, kad se gradile crkve, već gdje bi bila što više u sredini naroda, gdje bi mu bila što bliže. A i zazirali su od vlasti, jer su to većinom bili tuđinci. Voljeli su da im nijesu uvijek na oku. I tako Sokolovac ne dobi ni crkve a radi toga ni škole. Što nije škola podignuta kraj manastira sigurno je kriva sirotinja a još više silni pritisak i navala unije. Tek kako mu drago, ovdje je nije bilo.

Došlo je novije moderno doba. Granica prestala, liberta zorilo se sa sviju strana. Konfesionalne škole postadoše većinom komunalne narodne škole ili kako se službeno zovu pučke škole. Sokolovac nije imao konfesionalne, ne napravi komunalnu i opet osta bez škole.

Sokolovac, Prnjavor i Grdak išao u Veliku Mučnu u školu; Mali Grabičani i Mali Poganac u Veliki Poganac a Lepavina i Branjska u Carevdar.

Taj veliki razmak od Velike Mučne do Carevdara i Male Mučne i Velikog Poganca bio je bez škole. Odavna pametnije je ljude to dovelo do ozbiljnijih misli o građenju jedne nove škole. Velim još se prije mislilo, kako da se za-

jazi ta velika praznina, mislilo se o osnivanju jedne nove škole u ovoj okolini. Ali misao se vrlo teško realizira, specijalno ako se tiče prosvjetnog polja. Nekako smo još i danas previše mlaki, slabo žrtvujemo na prosvjetne cijelji u proporciji s drugim granama našega javnoga života. Ljudi se prepiru o koječem a na glavno se i ne misli. Tako i ovdje glavno im je pitanje bilo gdje da bude škola, a ne kako i čim da se to što prije organizira. I da nedođe ovaj nenadan slučaj Bog zna kad bi imali škole.

Jedni su htjeli ovdje u Sokolovcu kao glavnom mjestu, ovoga kraja, drugi opet koji imali pred očima svakdašnju praksu i tijesnu svezu između škole i crkve, bili su zato, da se gradi u Lepavini, a treći koji su bili većini i koji su to imali najviše u rukama – u materijalnom pogledu – puštali su neka stvar stoji na artiji, neka bude po starom i odgađali do boljih vremena.

Nenadan događaj sve preokrenu, ujedini sve faktore, upravo ih prisili da stvari privedu kraju ...i škola ova postade.

Evo kako.

Već od prije počеше amo da dolaze razni trgovci i poduzetnici, da stječu novac prerađujući ove bogate šume u drva, duge, građu itd. Zgoda im se pokazala radi ove željezničke pruge u blizini. Jedan od takvih bijaše Aleksander Weiss. Ovaj je osobito razvio radnju na veliko. Sagradio si je čak i željezni put u šumu. Silan je radnik ovdje živio. Kad si je ovo u veliko razgranilo kupi si taj gospodin i kuću ovdje u Sokolovcu za svoje činovništvo. Ta je kuća današnja škola. Još za granice sagradio je neki Luka Brnjica rodom iz Velikog Poganca. To je bio kao neki hotel u Sokolovcu. To je bila restauracija oficira i gospode, to je bila čitavnica i Bog te pitaj šta sve ne. Brnjica propade i kupi kuću trgovac drva g. Aleksander Weiss mojsijeve vjere. Koliko se u ovoj kući razdijelilo novca – kako pripovijedaju očevidci – na hiljade radnika primalo je ovdje svoju nedjeljnu zasluzbu. No to bi i prođe. Rečeni Aleksander Weiss, sada već pokojni, Bog da mu dušu prosti, htio je da se zahvali ovom narodu kod koga je stekao blaga, htio je da se zahvali na tome dobromu narodu, koji ga nigdje nije smetao, već mu na ruku išao. Jer u izvozima i drugim prilikama išao je i preko polja i livada ovoga

naroda i nitko mu nigdje ne učini zaprijeke, nitko ga ma ičim da uvrijedi. Htio je da se zahvali. Za ovu kuću je dobivao 1600 forinti, ali je on ne htjede prodati, već je pokloni općini u Sokolovcu, ali samo u školsku svrhu.

I školska obuka počne u Sokolovcu u ovoj novoj školi mjeseca decembra 1896«. ¹⁰

Od 1900. do 1902. godine nema zapisa što se događalo u školi. Znamo tek da je 3. svibnja 1902. školu posjetio odjelni predstojnik bogoštovlja i nastave Armin Pavić. ¹¹ Godine 1903. Kraljevska hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada, odnosno njen Odjel za bogoštovlje i nastavu, dozvolio je da jednorazredna niža pučka škola u Sokolovcu postane dvorazredna i da se na školi otvori još jedno radno mjesto. Bilo je to za učiteljicu rimokatoličke vjeroispovijesti, s temeljnom plaćom od 800 kruna, besplatnim stanom u naravi i stanarinom od 200 kruna na godinu. Na to radno mjesto 17. srpnja 1903. imenovana je Ljubica Domainko.

Učitelja Stevana Jankovića, koji je pak zamijenio spomenutog Stevana Janjetovića, zamijenio je dekretom Odjela za bogoštovlje i nastavu 20. studenoga 1905. godine Vladimir Ivanković. Potonji je u Sokolovac došao iz Popovaca u kotaru Garešnica. Dana 2. ožujka 1906. imenovan je pravim ravnajućim učiteljem.

Školska godina 1906./7. započela je uredno 1. rujna 1906. i trajala je do 1. srpnja 1907. Učenici su tijekom školske godine болоvali od »škrleta«¹², a dvoje je škol-

¹⁰ Školska spomenica, nenumerirano.

¹¹ Armin Pavić (Požega, 1844. – Zagreb, 1914.), hrvatski književni povjesničar i prevoditelj, profesor hrvatskog jezika i književnosti i dekan na Mudroslovnom (Filozofskom) fakultetu u Zagrebu, rektor Zagrebačkog sveučilišta, član JAZU, saborski zastupnik, od 1898. do 1904. godine bio je pročelnik Odjela za bogoštovlje i nastavu u vladi bana Károly Khuena Hédeváryja. <http://virtualna.nsk.hr/unizg/ректор-armin-pavic/> (pristupljeno 20. 7. 2023.).

¹² Škrlet, akutna zarazna bolest poznatija kao šarlah, uzrokovana bakterijom, širi se kapljicnim putem iz nosnog sekreta ili sline. Zbog loših higijenskih uvjeta početkom 20. stoljeća umirao je od šarlaha veliki broj djece. SENJAN, Saša: *Zarazne bolesti i smrtnost djece u župi Đurđevac od 1912. do 1918. g. na temelju matičnih knjiga.* // Podravina: časopis za geografska i povijesna multidisciplinarna istraživanja. XVII, 33, 2018., 124.

ske djece umrlo. Cijepljenje i pregledavanje učenika od boginja obavio je koprivnički liječnik Bogoslav Šešerin. Kraljevski županijski školski nadzornik Mita Nešković 31. listopada 1906. izvršio je pregled škole. Zaključni ispit održan je krajem lipnja. Marljivi učenici za svoj su rad bili nagrađeni knjigom.

Školska godina 1907./8. počela je na vrijeme 1. rujna. U ovoj školskoj godini imenovan je novi školski odbor koji su činili Gedeon Barberić, namjesni školski nadzornik, inače namjesnik manastira Lepavina, odbornici Stevo Barberić, Mato Stanković, Ignjatija Ivanović, Mato Tandar i Andrija Felak. Pregled škole obavio je 24. listopada 1907. kraljevski županijski školski nadzornik Mile Teslić, a 14. svibnja 1908. kraljevski županijski školski nadzornik Ivan Muha. Ravnajući učitelj Vladimir Ivanović prikupio je preko 90 kruna za siromašne učenike za koje je kupljena odjeća i obuća. Te godine sagrađena je i gospodarska zgrada. Općinsko poglavarstvo u Sokolovcu kupilo je knjige u vrijednosti od 30 kruna koje su podijeljene marljivim učenicima. Gedeon Barberić poklonio je 15 knjižica učenicima pravoslavne vjeroispovijesti koji su bili najbolji u vjeronauku. Školska godina završena je krajem srpnja 1908.

Za školsku godinu 1908./9. popis školske mladeži obavljen je 25. lipnja 1908., a školska nastava počela je 1. rujna. Nastava je tekla uredno, nisu zabilježene teže bolesti. Školska je mladež prisustvovala zadušnicama za kraljicu Jelisavetu. U Spomenici je zapisano da je dana 28., 29., i 30. rujna u Bjelovaru održana učiteljska skupština, no nema podataka je li prisustvovao netko od ovdašnjih učitelja.

Nastava je u školskog godini 1909./10. bila prekinuta na 19 dana zbog šarlaha. Umrlo je dvoje školske djece. Pravoslavna i rimokatolička mladež uredno se ispovijedala i pričestila. Kraljevski županijski školski nadzornik Mile Teslić obavio je 9. svibnja 1910. nadzor nad školom. Godišnji ispit održan je krajem lipnja. Marljivim učenicima podijeljene su knjige koje je ku-

pilo općinsko poglavarstvo i 20 zabavnih i poučnih knjižica koje je poklonio Gedeon Barberić, koji je također kupio zimsku odjeću i opanke za siromašne učenike.

Školska godina 1910./11. počela je 1. rujna 1910. Popis školske djece obavljen je 8. srpnja 1910., a odborom je predsjedavao načelnik Andrija Široki. Cijepljenje protiv boginja obavio je dr. Bogoljub Šešerin. Kraljevski školski nadzornik Ivan Muha obavio je 8. svibnja 1911. nadzor nad školom. Godišnji ispit održan je krajem lipnja. Odlični učenici nagrađeni su knjigama koje je nabavilo općinsko poglavarstvo, a namjesnik manastira Barberić podijelio je knjige djeci koja su redovito polazila crkvu.

Školske godine 1911./12. školska zgrada bila je u lošem stanju i trebali su se obaviti popravci. U školskoj spomenici po prvi put se spomenulo postojanje školskog vrta i školske knjižnice. Nije naveden broj knjiga u knjižnici, ali je bilo poznato da je u vrtu raslo 200 oplemenjenih jabuka, 150 krušaka i 100 oraha. Škola je te godine postala članica Matice hrvatske i Hrvatskog pedagoškog književnog zbora. Nadstojnik manastira u Lepavini Gedeon Barberić dao je o svom trošku popraviti školsku ogradu.

Koliko je ravnajući učitelj Ivanović bio omiljen i zaslužan, dokazuje podatak da je njegov premještaj na novo radno mjesto zaustavljen na intervenciju podžupana Bjelovarsko-križevačke županije.

Školska godina 1912./13. počela je 1. rujna i trajala je neprekidno cijelu školsku godinu. Popis školske djece obavljen je 25. lipnja 1912., a odboru je predsjedavao načelnik Andrija Široki. I te su školske godine procijepljena školska djeca protiv boginja. Školu je tijekom nastavne godine posjetio kraljevski županijski školski nadzornik Ivan Muha. Godišnji ispit održan je krajem lipnja, a marljivi učenici primili su zaslužene nagrade.

Školska godina 1913./14. započela je 1. rujna i trajala je neprekidno. Popis školske djece obavljen je 26. lipnja 1913. godine, a predsjedao je kraljevski kotarski predstojnik Dragan Murat. Školski nadzor izvršio

je 27. travnja 1914. kraljevski županijski nadzornik Ivan Muha. Zaključni ispit održan je krajem lipnja.

Školske godine 1914./15. od polaska u školu oslobođeno je trajno ili privremeno 50 školskih obveznika. Školski je nadzor 5. veljače 1915. izvršio kraljevski županijski školski nadzornik Ivan Otoić. Godišnji ispit održan je krajem lipnja. Te školske godine nisu podijeljene nagrade odličnim učenicima. Ravnajući učitelj Ivanović početkom 1914. godine dobrovoljno se javio u vojnu službu, no vojska je smatrala da je potrebniji u Sokolovcu. Samoinicijativno pokrenuo je kampanju prikupljanja žita, rublja i zavoja za Crveni križ. Ipak je 24. kolovoza mobiliziran i na ratištu je bio do 20. ožujka 1915. Za to vrijeme brigu o školi, nastavi i učenicima vodila je učiteljica Ljubica Domainko. Vlasti su dozvolile da joj u tome pomogne Natalija Ivanović, inače supruga ravnatelja, tako da je i ona predavala u prvim i drugim razredima do povratka učitelja. Te školske godine vlada je donijela odluku o povećanju učiteljskih plaća. Ravnatelj Ivanović zapisao je u Školsku spomenicu: *»Koliko žalosti, koliko brige, ali je ipak po učiteljstvo te 1914/15 godine bilo i radosti. U jesenskom zasjedanju zaključio je naš hrvatski sabor, da je onima koji rade za dobrobit domovine, onima koji malene uče da budu valjani, kad budu veliki, tj. pučkim učiteljima (cama) povisi njihova beriva. Eto onog dugo i teško očekivanog časa da i u učiteljski stanak dodje nešto boljeg i rumenijeg svjetla«.*¹³

Školske godine 1915./16. popis školskih polaznika obavljen je 26. srpnja 1915. godine, a »oprost« od polaska u školu došlo je 45 djece. Školski nadzor obavio je kraljevski županijski školski nadzornik Mile Teslić. I ove se godine odustalo od nagrađivanje odličnih učenika, a novac koji je bio namijenjen za tu prigodu podijeljen je siromašnim obiteljima. U Sokolovcu je osnovan odbor koji je imao zadatak da se brine o porodicama čiji su muški članovi na ratištu, ali i o porodicama koje i inače teško žive. Odbor je zaključio da se osnuje

aprovizacija¹⁴ koju će voditi ravnajući učitelj Ivanović. I dalje se nastavilo prikupljanje odjeće i novca za vojsku.

Školska godina 1916./17. počela je 1. rujna 1916. Popis školske djece obavljen je 24. srpnja 1916. pod predsjedanjem kraljevskog kotarskog predstojnika Dragana Murata, a bili su još prisutni kraljevski kotarski liječnik dr. Bogoslav Šešerin, općinski načelnik Andrija Široki, ravnajući učitelj Vladimir Ivanović, školski odbornici Simo Dobričić, Mato Določak i Niko Smoljanović. Polazak škole »oprošten« je za 96 učenika. Te školske godine nije obavljen školski nadzor. Cijepljenje i docjepljivanje djece obavio je dr. Bogoslav Šešerin. Djeca rimokatoličke i pravoslavne vjeroispovijesti uredno su se ispovijedala i pričestila. Zaključni ispit održan je krajem lipnja, bez podjele nagrada marljivim učenicima. Školska je zgrada bila u sve lošijem stanju pa je trebalo obaviti mnogo popravaka. Na prvom katu škole nisu postojali nužnici. Te školske godine bio je jako neredovit dolazak na nastavu. Djeca su morala obavljati poljoprivredne radove jer su im očevi bili na ratištu. Učitelj Ivanović i dalje je obavljao poslove oko aprovizacije i brinuo se za preko 3500 stanovnika te općine.

Školska godina 1917./18. počela 1. rujna 1917. godine. Obučavali su Ljubica Domainko i Vladimir Ivanović. Popis školskih obveznika obavljen je 21. srpnja 1917. godine pred povjerenstvom kojem je predsjedao kraljevski kotarski predstojnik Dragan Murat, a članovi su bili općinski bilježnik Antun Frljan, ravnajući učitelj Vladimir Ivanović i školski odbornik Mato Jelak. Od polaska u školu »oprošteno« je 36 učenika. Škola je bila zatvorena puna tri mjeseca, od 23. siječnja do 24. travnja

¹⁴ Aprovizacija: djelatnost države koja u kriznim razdobljima građanima osigurava minimum prehrambenih i drugih potrepština; također i ustanova koja se bavi opskrbom, redovito se primjenjuje u ratnim prilikama, pri čemu se provodi racioniranje namirnica i drugih potrepština. Na području Hrvatske aprovizacija se primjenjivala 1915. – 1919. i 1940. – 1952. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3412> (pristupljeno 20. 7. 2023.).

¹³ Školska spomenica, nenumerirano.

1918., zbog boginja, griže¹⁵ i svraba, bolesti koje su vladale među djecom i među odraslima. Kraljevski županijski školski nadzornik Mihovil Jug pregledao je školu 8. listopada 1917. i 8. lipnja 1918. godine.

Školske godine 1918./19. popis školske djece obavljen je 8. kolovoza 1918. pred povjerenstvom koje su činili Gedeon Barberić, Vladimir Ivanović i Antun Frljan. Od polaska u školu »oprošteno« je 34 učenika. U listopadu je zavladała »španjolska groznica«. Smrtnost stanovništva bila je velika. Od španjolske groznice umro je 19. listopada Teofan Strajnić, kaluđer manastira u Lepavini, koji je u školi bio i vjeroučitelj istočnopravoslavne vjere. Dana 23. listopada 1918. umro je i ravnajući učitelj Vladimir Ivanović. Ivanović je u sokolovačkoj školi radio punih četrnaest godina. Pokopan je na manastirskom groblju u Lepavini. Nakon smrti ravnajućeg učitelja, nastava se nije održavala sve do prosinca 1918., kada je došao Milan Ivanović, mlađi brat pokojnog učitelja, koji je do tada bio ravnajući učitelj u Irigu. Učitelj Milan Ivanović došao je u Sokolovac na svoje traženje i traženje školskog odbora. Kako on nije imao porodice, stanovao je u stanu s udovicom pokojnog učitelja i njihovom kćeri, tako da one nisu morale napustiti stan. U siječnju je polazak u školu bio jako slab te je prava nastava počela tek u veljači i umjesto deset mjeseci nastava je trajala samo pet mjeseci.

3.1. Učitelji

Popis učitelja do 1918. godine izvučen je iz Spomenice, no ne mogu se utvrditi i točne godine kada su tu radili.

1. Ivan Lepušić, namjesni učitelj spominje se kao prvi učitelj u Sokolovcu, znači da je došao 1896. godine.
2. Mile Vujić, namjesni učitelj, došao u ožujku 1897. godine.

3. Mile Grbić, namjesni učitelj, otišao u mirovinu nakon 41 godine staža 1899. godine.

4. Stevan Janjetović, namjesni učitelj i pravoslavni bogoslov došao 1899. godine i započeo je pisati Spomenicu opće pučke škole Sokolovac.

5. Stevan Janković, došao 15. listopada 1900, službovao kao pravi učitelj, umirovljen 1905. godine.

6. Ljubica Domainko, učiteljica rimokatoličke vjeroispovjesti, došla 1903. godine.

7. Vladimir Ivanović, ravnajući učitelj, došao 1905. i radio sve do smrti 23. listopada 1918.

8. Milan Ivanović, ravnajući učitelj od prosinca 1918.

3.2. Učenici

Pregled školske djece po školskim godinama, podaci upisa od 1896. do 1900. zasad nisu pronađeni.

Školska godina	Dječaka	Djevojčica	Ukupno
1901/2.	-	-	86
1902/3.	-	-	106
1903/4.	-	-	115
1904/5.	-	-	121
1905/6.	-	-	-
1906/7.	-	-	104
1907/8.	-	-	124
1908/9.	-	-	135
1909/10.	-	-	129
1910/11.	-	-	144
1911/12.	-	-	147
1912/13.	-	-	170
1913/14.	-	-	154
1914/15.	-	-	165
1915/16.	-	-	159
1916/17.	-	-	115
1917/18.	-	-	132
1918/19.	-	-	139

¹⁵ Griža je pučki naziv za crijevne bolesti, dizenterija, infekcija se brzo širi putem zagađene vode ili hrane, a sve zbog loše higijene, najčešće nepranja ruku. SENJAN, S., Nav. dj., 123.

4. Zaključak

Ukidanjem Vojne krajine i donošenjem hrvatskih školskih zakona (1874., 1888.) razvoj pučkoga školstva slijedi iste odrednice u svim naseljima koprivničke Podravine. Kako je dio koprivničke Podravine dugo bio pod vojnokrajiškom jurisdikcijom, škole su se otvarale u većim kapetanijama (Peteranec 1765., Novigrad Podravski 1782. godine). U te su škole dolazila djeca imućnijih građana iz raznih dijelova Podravine, ali i susjedne Ugarske. Školu u Peterancu pohađali su dječaci i iz Sokolovačke kapetanije jer u Sokolovcu nije postojala škola sve do 1896. Dio sokolovačke djece polazio je školu u Velikoj Mučnoj koja u tom mjestu postoji od godine 1830.

Jednorazredna niža pučka škola godine 1903. postala je dvorazredna. Za sam razvoj sokolovačke škole, ali i naselja u cjelini, zaslužan je ravnajući učitelj Vladimir Ivanović, koji je u Sokolovac došao 1905. i radio sve do smrti 23. listopada 1918. godine. Uz njega tu je bila i učiteljica rimokatoličke vjeroispovijesti Ljubica Domainko, koja je u školu došla 1903. godine.

Nažalost, podatci o početcima školstva u Sokolovcu nedovoljno su zapisani u Školskoj spomenici, no posredno se može zaključiti da su se i u toj školi borili s nedostatnim ulaganjem sredstava u opremu škole, naročito za popravak školske zgrade. Zanimljivo je da podatak o školskom vrtu nalazimo tek 1911. godine, a njegovo osnivanje propisano je već Mažuranićevim školskim zakonom. Školu je ipak na određen način pomagala općina kupnjom knjiga, a u tom se smislu naročito isticao pravoslavni svećenik Gedeon Barberić.

Summary

Public Education in Sokolovac Until the End of World War I

With the abolition of the Military Frontier and the enactment of Croatian educational laws (1874, 1888), the development of public education followed the same guidelines in all areas of the Koprivnica Podravina region. Since a part of the Koprivnica Podravina region had long been under military jurisdiction, schools were established in larger captaincies of the Hungarian Kingdom (Peteranec in 1765, Novigrad Podravski in 1782). These schools attracted children from more affluent families from various parts of Podravina and neighbouring Hungary. Boys from Sokolovac's captaincy attended the school in Peteranec because Sokolovac did not have its school until 1896. Some of Sokolovac's children went to school in Velika Mučna, established in 1830. The one-class lower elementary school became a two-class school in 1903. For the development of the Sokolovac school and the settlement as a whole, credit is due to the head teacher, Vladimir Ivanović, who arrived in Sokolovac in 1905 and worked there until his death on October 23, 1918. Alongside him was the Catholic religion teacher Ljubica Domainko, who came to the school in 1903. Unfortunately, information about the early days of education in Sokolovac is insufficiently recorded in the School Chronicles. However, it can be inferred indirectly that the school also struggled with insufficient investment in school equipment, especially for repairing the school building. Interestingly, information about the school garden was only found from 1911 on, even though Mažuranić's educational law had already prescribed its establishment. The municipality did assist the school to some extent by purchasing books, and in this regard, the Orthodox priest Gedeon Barberić particularly stood out.

Izvori i literatura

- CUVAJ, Antun: *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Drugo ispravljeno i popunjeno izdanje: Svezak VII. Zagreb: Naklada kr. hrv.-slav.-dalm. Zemaljske vlade, odjel za bogoštovlje i nastavu, 1911.
- FRANKOVIĆ, D. ur.: *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski-pedagoško-književni zbor, 1958.
- GORETA, Luka: Ban Mažuranić i školska reforma u Drugoj polovici 19. stoljeća // *Pleter: Časopis udruge studenata povijesti*. Vol.3. No.3.,2919. str.233-244. <https://hrcak.srce.hr/file/318015> pristupljeno 20. 7. 2023.
- KRUŠELJ, Ksenija: *Razvoj pučkoga školstva u Koprivničkoj Podravini do 1918.*, magistarski rad, 2012.
- PETRIĆ, Hrvoje: *Nastanak i ukidanje Đurđevačke pukovnije i Varaždinskog generalata* <https://povijest.net/nastanak-i-ukidanje-durdevacke-pukovnije-i-varazdinskog-generalata/> (pristupljeno 1. 7. 2023.).
- PETRIĆ, Hrvoje: *Prilozi za povijest školstva u Peterancu 1765. – 1918.*//Podravski zbornik 26/27 (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice. 2000., 91-103.
- RAGUŽ, Mirko: *Zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih škola preparandija za pučko učiteljstvo u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.* // *Senjski zbornik* 37., 2010., 87-98.
- SENJAN, Saša: *Zarazne bolesti i smrtnost djece u župi Đurđevac od 1912. do 1918. g. na temelju matičnih knjiga.* // *Podravina: časopis za geografska i povijesna multidisciplinarna istraživanja*. Vol.17., broj 33. 2018., 117-149.
- Školska spomenica škole Sokolovac.
- Zakon o uredjenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, 1888.
- Zakon ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, 1874.
- ŽUPAN, Dinko: *Utjecaji Mažuranićeve reforme školstva na pučko školstvo u Slavoniji (1875. – 1885).* // *Scrinia slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, 2, 1, 2002., 277-292.